

Danuta Szlagowska, Danuta Popinigis

"Thesaurus Musicae Gedanensis" - edycje źródłowo-krytyczne muzyki dawnego Gdańska

---

Aspekty Muzyki 3, 159-163

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

DANUTA SZLAGOWSKA, DANUTA POPINIGIS

Thesaurus Musicae Gedanensis
— edycje źródłowo-krytyczne muzyki dawnego Gdańska

Thesaurus Musicae Gedanensis to nazwa powstającej obecnie nowej serii wydawniczej poświęconej muzyce dawnego Gdańska, muzyce kulturowanej w grodzie nad Motławą na przestrzeni kilku stuleci — od XVI do XIX wieku. Podjęcie trudu tworzenia edycji źródłowo-krytycznych jest w pełni uzasadnione ze względu na bogactwo zachowanych muzykaliów gdańskich i znaczącą wartość historyczną oraz artystyczną wielu z nich. Zaledwie niewielka liczba utworów z ogromnej kolekcji kompozycji związanych z dawnym Gdańskiem została — jak dotąd — opracowana i opublikowana. A ponieważ podstawowym warunkiem poznania kultury muzycznej są materiały nutowe i możliwość wykorzystania ich w pracach badawczych i praktyce wykonawczej, istnieje potrzeba tworzenia edycji źródłowo-krytycznych. Zdecydowana większość zachowanych źródeł rękopiśmiennych i drukowanych zachowała się bowiem do naszych czasów w postaci pojedynczych głosów i wymaga opracowania oraz utrwalenia ich w zapisie partyturowym. Realizacja tego zadania planowana jest na wiele lat i obejmować ma różne grupy tematów: muzykę towarzyszącą rozmaitym uroczystościom miejskim i państwowym (związaną z gdańską Radą Miejską, gdańskim Gimnazjum Akademickim, nominacjami na urzędy miejskie, jubileuszami, wizytami w mieście ważnych osobistości, w tym królów polskich, i innymi wydarzeniami świeckimi i religijnymi) oraz muzykę uświetniającą uroczystości prywatne mieszkańców Gdańska (utwory weselne, żałobne, urodzinowe, imiennowe). Planowane są również publikacje typu *opera omnia* kompozytorów działających w Gdańsku.

Pierwszy etap prac wiąże się z muzyką siedemnastowiecznego Gdańska, ponieważ Gdańsk tamtych czasów z pewnością uznać można za jeden z waż-

niejszych ośrodków muzycznych Rzeczypospolitej. Dokumentują to zachowane muzykalia, zarówno rękopisy muzyczne (w których utrwalonych zostało ponad 1000 kompozycji), jak i liczne starodruki. Zawierają wiele dzieł wartościowych — niektóre z nich są unikatowe w muzyce staropolskiej. Muzykalia i wiele innych materiałów archiwalnych poświadczają wysoką wartość muzyki dla mieszkańców grodu nad Motławą, wskazują, że była ona istotnym elementem ich życia, tak w sferze prywatnej, jak i publicznej.

Publikowanie muzyki siedemnastowiecznego Gdańska rozpoczynamy sześcioma tomami edycji źródłowo-krytycznych, w których znajdują się kompozycje dedykowane gdańskiej Radzie Miejskiej, zachowane do naszych czasów utwory Daniela Jacobiego, wybrane kompozycje Johanna Balthasara Erbena oraz okolicznościowe utwory weselne. Kolejne tomy będą miały następujące tytuły:

- I. Bernardino Borlasca. Utwory dedykowane gdańskiej Radzie Miejskiej*
- II. Thobias von Düren. Utwory dedykowane gdańskiej Radzie Miejskiej*
- III. Johann Valentin Meder. Utwory dedykowane gdańskiej Radzie Miejskiej*
- IV. Daniel Jacobi. Opera omnia — utwory wokalnie-instrumentalne*
- V. Johann Balthasar Erben. Opera omnia I — utwory wokalnie-instrumentalne*
- VI. Muzyka weselna siedemnastowiecznego Gdańska*

Trzy pierwsze tomy, dotyczące muzyki dedykowanej gdańskiej Radzie Miejskiej, zawierać będą przede wszystkim kompozycje wokalnie-instrumentalne. W tomie pierwszym, z dziełami Bernardina Borlaski — włoskiego kompozytora, który w roku 1633 odwiedził Gdańsk i dedykował Radzie Miejskiej autograf swoich pięciu utworów, znajdują się dwa motety koncertujące, dwa madrygały i instrumentalna *Sinfonia Danzicana*¹. Dzieła muzyczne poprzedzone zostały rozbudowaną dedykacją kompozytora dla gdańskich senatorów oraz poematem na cześć Gdańska, będącym przykładem *laus urbis*. Ten pozostający w kręgu topiki pochwalnej gatunek, tak charakterystyczny dla poezji barokowej, jest stosunkowo skromnie reprezentowany w niezwykle bogatej, siedemnastowiecznej gdańskiej poezji okolicznościowej i tym większe jest jego znaczenie dla odświeżania kultury dawnego Gdańska².

¹ Rękopisy kompozycji Bernardina Borlaski znajdują się obecnie w berlińskiej Staatsbibliothek, sygnatura: Ms Danzig 4034, zob: Danuta Szlagowska, Barbara Długońska, Danuta Popini-gis, Jolanta Woźniak, *Music Collections from Gdańsk*, vol. 2., *Thematic Catalogue of Music in Manuscript from the Former Stadtbibliothek Danzig Kept at the Staatsbibliothek zu Berlin — Preussischer Kulturbesitz Musikabteilung mit Mendelssohn-Archiv*, Kraków–Gdańsk 2007, s. 28–29.

² Edmund Kotarski, *Gdańska poezja okolicznościowa XVII wieku*, Gdańsk 1993, s. 302.

W tomie drugim znajdują się dwa koncerty wokalne i jeden dwuchórowy motet Thobiasa von Dürena³, również poprzedzone dedykacją pełną najwyższego uznania i szacunku dla gdańskich rajców.

Tom trzeci, poświęcony zostanie dwóm trzychórowym motetom Johanna Valentina Medera⁴, kapelmistrza gdańskiej kapeli Rady Miejskiej i kościoła NMP w latach 1687–1699.

Dwa kolejne tomy będą prezentacją dorobku kompozytorów pełniących ważne funkcje muzyczne w ówczesnym Gdańsku — Daniela Jacobiego, wieloletniego organisty kościoła NMP (w latach 1637–1676), oraz Johanna Balthasara Erbeny, poprzednika Medera (w latach 1658–1686) na zaszczytnym stanowisku gdańskiego kapelmistrza. Z twórczości Jacobiego do naszych czasów zachowały się jedynie trzy utwory (pełnocykliczna msza oraz dwa wielkoobsadowe utwory religijne⁵) i wszystkie zostaną opublikowane, natomiast w tomie poświęconym Erbenowi znajdzie się osiem jego religijnych dzieł wokально-instrumentalnych wybranych z rejestru zachowanych dzieł kompozytora, przechowywanych w różnych bibliotekach europejskich, a obejmujących ponad 20 utworów tego twórcy.

Tom ostatni będzie poświęcony muzyce weselnej dedykowanej członkom społeczności gdańskiej lub, w przypadku dedykowania utworu osobom spoza Gdańska, skomponowanej przez twórców związanych z Gdańskiem albo przechowywanej w zbiorach muzykaliów bibliotek gdańskich. Według wstępnych badań, bazujących na analizie rękopisów i części starodruków z bibliotek gdańskich (biblioteki PAN i Archiwum Państwowego) oraz rękopisów z berliń-

---

³ Rękopisy utworów Dürena znajdują się obecnie w berlińskiej Staatsbibliothek, sygnatura: Ms Danzig 4033, zob.: Danuta Szlagowska, Barbara Długońska, Danuta Popinigis, Jolanta Woźniak, op. cit., s. 33. Istnieje niewiele informacji dotyczących tego kompozytora; wszystkie pochodzą z rozbudowanej dedykacji z roku 1630, przeznaczonej dla gdańskiej Rady Miejskiej, zob.: Danuta Szlagowska, *Repertuar muzyczny z siedemnastowiecznych rękopisów gdańskich*, Gdańsk 2005, s. 210–212.

⁴ Rękopisy utworów Medera przechowywane są obecnie w berlińskiej Staatsbibliothek, sygnatura: Ms Danzig 4038, zob.: Danuta Szlagowska, Barbara Długońska, Danuta Popinigis, Jolanta Woźniak, op. cit., s. 57.

⁵ Rękopisy kompozycji Jacobiego znajdują się obecnie w berlińskiej Staatsbibliothek, sygnatura: Ms Danzig 4036, zob.: Danuta Szlagowska, Barbara Długońska, Danuta Popinigis, Jolanta Woźniak, op. cit., s. 47–48 oraz w gdańskim Archiwum Państwowym, sygnatura: 300,36/59, zob.: Jolanta Woźniak, Barbara Długońska, Danuta Popinigis, Danuta Szlagowska, *Music Collections from Gdańsk*, vol. 3, *Thematic Catalogue of Music in Manuscript in the State Archive in Gdańsk*, Kraków–Gdańsk 2008, s. 90.

skiej Staatsbibliothek⁶, liczbę utworów weselnych o proveniencji gdańskiej ocenić można na ponad 20 (kompozycje Cratona Bütnera, G. Stamberga, Thomasa Strutiusa, Christopha Wenera oraz zachowane anonimowo). Kompozycje te reprezentują zarówno muzykę instrumentalną (przede wszystkim tańce), jak i wokально-instrumentalną (koncerty wokalne, pieśni), a także poezję wizualną z wpisanyymi w tekst literacki elementami muzycznymi.

Planowane są dalsze badania archiwalne zasobów bibliotek europejskich oraz analiza zawartości wszystkich druków siedemnastowiecznych przechowywanych w gdańskiej bibliotece PAN — w ogromnej kolekcji różnego rodzaju druków ciągle odkrywane są bowiem ukryte w nich nieznane utwory muzyczne. Szczegółowych badań wymaga ponadto zasób muzykaliów bibliotecznych w Rydze, gdzie przebywał Johann Valentin Meder zarówno bezpośrednio przed kilkunastoletnim pobytom w Gdańsku, jak i po wyjeździe z Gdańska i gdzie — jak wskazują źródła archiwalne — było (lub w dalszym ciągu jest) bardzo wiele, bo około stu jego dzieł. Istnieje więc prawdopodobieństwo odnalezienia kompozycji jego autorstwa związanych z Gdańskiem.

Kolejne etapy realizacji projektu obejmą więc badanie zbiorów muzykaliów różnych bibliotek pod kątem uzupełnienia listy utworów dedykowanych gdańskiej Radzie Miasta oraz utworów weselnych⁷; następnie transkrypcję i opracowanie materiałów źródłowych według zasad współczesnej filologii muzycznej; przygotowanie i redakcję edycji źródłowo-krytycznych; komputerowy skład nut i tekstów słownych; wreszcie — druk i wydanie publikacji.

Projekt wydań wymienionych sześciu tomów finansowany będzie ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach trzeciego konkur-

---

⁶ W Staatsbibliothek zu Berlin — Preussische Kulturbesitz, Musikabteilung mit Mendelssohn Archiv znajduje się obecnie około dwóch tysięcy rękopiśmiennych utrwalonych kompozycji, które zniknęły z gdańskiej Stadtbibliothek w czasie drugiej wojny światowej i przez wiele lat uważane były za zaginione. Zbiór ten trafił do biblioteki berlińskiej w latach pięćdziesiątych XX wieku (prawdopodobnie z Moskwy), a dopiero na początku lat dziewięćdziesiątych został na nowo „odkryty”. Wyodrębniony jest w kolekcji berlińskiej jako „Danziger Bestand” i opatrzony sygnaturami, w których zaznaczona jest gdańska proveniencja rękopisów („Danzig Ms...”). Z wieku XVII pochodzi około 330 utworów, patrz: Danuta Popinigis, *Rękopisy muzyczne gdańskiej proveniencji w berlińskiej Staatsbibliothek — odnalezienie uzupełnienia siedemnastowiecznego repertuaru barokowego*, „Barok” 2000, nr VII/1 (13), s. 217–228.

⁷ Badania dotyczyć będą utworów zachowanych w postaci starodruków i przekazów rękopiśmiennych o proveniencji gdańskiej, obecnie przechowywanych w bibliotekach poza Gdańskiem oraz starodruków z Polskiej Akademii Nauk Biblioteki Gdańskiej, co jest konieczne ze względu na brak katalogu i wyczerpującej dokumentacji druków muzycznych znajdujących się w tej bibliotece.

su Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki. Realizację projektu zaplanowano na okres pięciu lat (do roku 2018). Głównymi wykonawczyniami projektu są dr hab. Danuta Szlagowska (kierownik projektu) i dr Danuta Popinigis z Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku. W projekcie biorą również udział mgr Katarzyna Gugnowska, absolwentka Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina w Warszawie oraz mgr Justyna Szombara z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Należy mieć nadzieję, że realizacja projektu wydawniczego *Thesaurus Musicae Gedanensis* spełni zamierzoną rolę uzupełnienia wiedzy o życiu muzycznym siedemnastowiecznego Gdańska. Z pewnością przyczynią się do tego materiały nutowe w postaci partytur, dzięki którym ułatwione będą dalsze badania naukowe. Nie do przecenienia jest również fakt, że opracowane w tej formie utwory pozwolą na włączenie siedemnastowiecznej muzyki gdańskiej do współczesnej praktyki koncertowej.